

Муниципальное казенное общеобразовательное учреждение
«Средняя общеобразовательная школа №1»
с. п. В-Балкария Черекского района КБР
361813 с. В-Балкария. ул. Таулуева 93 тел. 79-2-48, 79-2-25

5 классда берилген ачыкъ дерсни планы

**Тема: «Эки баш членли жайылгъан эм
жайылмагъан айтымла»**

**Учительница балкарского языка и литературы
Атабиева З.А.**

Тема:

Эки баш членли жайылгъан эм жайылмагъан айтымла.

Дерсни мураты:

окъуучулары эки баш членли жайылгъан эм жайылмагъан айтымла бла шагъырейлендириу

Дерсни юйретиу мураты:

эрттегили адетлени эсде тутаргъа юйретиу, эсге тюшюрюу.

Дерсни баргъаны:

Осуятым хар къардашха
Заманны жиберме бошха!
Билим - дунияны жарыгъы,
Керекди ол къартха, жашха.

Устаз:

1. Бу назму тизгинлени ким жазгъанды?
2. Кязимни юсюнден не билесиз?
3. Кязимни осуятын къалай ангылайсыз?
4. Билим - дунияны жарыгъы деген айтымны баш членлери къай-сыладыла?
5. Аланы араларында тире нек салыннганды?
6. Къангада таблицаны толтуругъуз.

Айтымны баш членлери

Айтымны сансыз членлери

7. Айтымны сансыз членлерин бирлешдирген ышанлары неди?
8. Аланы башхалыкълары уа недеди?
9. Айтымны баш членлери айтымда къаллай магъананы тутадыла?
10. Сансыз членлери уа?
11. Айтым башчы бла хапарчыдан къуралса ол къаллай айтым болады?

Карточкала бла ишлеу.**Сезлюк жаздырма.**

Устаз:

Элберле бизни халкъыбызны ма бусагъатда сиз айтхан затлача келден чыгъармачылыгъыны бир бутагъыдыла.

Мен сизге элберле айтайым. Сиз аланы не болгъанларын билип, дефтерлеригизге жазыгъыз, орфограммаланы жашил бла жазыгъыз.

1. Бир атым барды да, чапса къарыны тютюнлейди. (Итиу)
2. Жаумаса - эшикге чыкъмаз, жауса – юйге кирмез. (Жамычы)
3. Жанынгдан кетмез, суусап этмез. (Суулукъ)
4. Бир гебенем барды да, тюбю жерден айырылмайды. (Дуппур)
5. Отда жанмайды, сууда батмайды. (Буз)
6. Келгинчи сакълайдыла, келсе къачадыла. (Жауун)

7. Жерде битген халууа, суйюп ашар Балыуа. (Хууан)
8. Къол бла бир сауугъасы, эл бла бир къаугъасы. (Тауукъ)
9. Отча учар, топча чачар. (Илячин)

Бу сезле тилни къайсы кесегидиле?

Энди бу жазган сезлеригиз бла бирер айтым къурагъыз:

- 1) жалан да башчы бла хапарчыдан;
  - 2) сансыз членле да къошуп.
-
- 1) Илячин учады. Жауун жауады.
  - 2) Илячин кекню бийигинде учады. Тауда сакъ жауун жауады.

Биринчи айтымланы экинчи айтымладан не башхалыкълары барды?
 Къуру башчы бла хапарчыдан къуралган айтымлагъа къаллай айтымла дейдиле?
 Жайылмаган айтымла деп а къаллай айтымлагъа айтадыла?
Дерслик бла ишлеу. 61 бетде жорукъну окъургъа.

Бегитиу.

1. 138-чи иш.
2. Текст бла ишлеу.

Кюзгю агъачха къарачыгъыз. Чапыракъла сары, къызгъыл, мор бет алгъандыла. Агъачда алтын жауун жауады. Эшитемисиз? Жауун тамычы чапыракъзба тюшеди, чапыракъчыкъ жерге учады, аны ызындан башхасы. Чыпчыкъла бутакъны тепдирселе уа олсагъат окъуна чапыракъла жан-жанына чачыладыла. Алтын жауун таууш этип жауады. Къалай заужкълуду кюз артында агъачда!

1. Текстге ат атагъыз. (Алтын жауун)
2. Къайсы стилде жазылгъанды? (Суратлау)

Алтын жауун тюз магъанадамы хайырланады огъесе кечюучю?

Айтылыу муратына кере къаллай айтымла тюбейдиле бу текстде? Сиз къалай сунасыз, автор бу айтымланы не мурат бла хайырланады?

Сезлюк иш.
 зауукъ (къууанчлы, иги, аламат),
 ариу (айбат, омакъ)

Энди уа бир кесек солуюкъ. Мен сизге нарт сезле болган айтымланы башлайым, сиз а ол айтымланы бошаган этигиз.

1. Кез – къоркъакъ, ... (къол батыр).
2. Ишлемеген - ... (тишлемез).
3. Сабыр тюбю ... (сары алтын).
4. Таш бла ургъанны ... (аш бла ур).
5. Ашыкъган суу - ... (тенгизге жетмез).

Дерслик бла ишлеу.

140-чы иш. Айтымланы жайылган айтымла этип жазаргъа.
 Изложение-миниатюра. «Таматагъа намыс этиу».

Бегитиу. Жайылган айтымла деп къаллай айтымлагъа айтадыла? Жайылмаган деп а? Сансыз членлени магъаналарын ачыкълагъыз.

Юй иш. Параграф 32. 141-чи иш.